

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА БЕЗПЕКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Досліджено й визначено зміст категорій: безпека ринку робочої сили, безпека розвитку ринку робочої сили, безпека регіонального розвитку ринку робочої сили, їх взаємозв'язок з такими економічними категоріями, як економічна та соціальна безпека. Запропоновано показники оцінки ефективності розвитку ринку робочої сили.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, безпека ринку робочої сили, безпека розвитку ринку робочої сили, безпека регіонального розвитку ринку робочої сили.

Однією з найскладніших проблем післякризового періоду для України та її національної економіки є забезпечення розвитку цивілізованого ринку робочої сили. Цивілізованість ринку робочої сили, з точки зору безпеки існування та подальшого розвитку країни, полягає в такому: соціально-економічна форма суспільного використання здатності до праці людей у ринковій економічній системі країни, що має соціальну спрямованість, – ринок робочої сили – повинна створювати економічне підґрунтя для розширеного відтворення національної робочої сили; структура зайнятості робітників/працівників та її динаміка мають відповідати головним тенденціям, які складаються у розвинутих країнах, що повною мірою використовують можливості науково-технічного й технологічного прогресу; повинна сформуватися органічна єдність економічного зростання та соціального розвитку країни при збільшенні ролі та значення саме соціальної спрямованості. Наявність такого ринку робочої сили в економіці країни є складовою її соціальної та економічної безпеки, без якої неможливі стабільність та сталий розвиток. Однак цивілізований ринок робочої сили не виникає автоматично в ринковій економічній системі, яка націлена на інтенсивне використання (з масовими, широкомасштабними, стійкими проявами експлуатаційного характеру) тих чинників виробництва та його умов, які не перебувають у приватній власності. До них належать: праця, робоча сила, власність працівників, робітників і такі умови виробництва, як навколишнє природне середовище, яке за Конституцією України є власністю народу України (що проголошено і в основних законах інших розвинутих країн, а також країн, що розвиваються).

Створення умов для формування цивілізованого ринку робочої сили потребує відповідних дій суспільства, держави, продавців та покупців робочої сили, громадських організацій, що виражають та захищають інтереси обох сторін. Особливу роль мають відігравати державні програми соціалізації, гуманізації явищ та процесів на ринку робочої сили. Вони мають бути об'єктивно обґрунтованими з наукової й практичної точки зору, що зумовлює необхідність наукового дослідження цього питання.

Проблеми економічної безпеки країни, концептуальні та правові засади її формування й розвитку, складники, умови, наукові та методичні підходи до її вимірювання та оцінки, обґрунтування концептуальних стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки України вирішуються й розробляються у працях таких вчених, як: О. Амоша, В. Геєць, О. Новікова, З. Варналій, О. Барановський, Я. Базиліук, О. Власюк, Я. Жаліло, А. Городецький, В. Савін та ін. Питання соціальної безпеки у світлі концепції людського розвитку досліджують: Е. Лібанова, Л. Шевченко, О. Гриценко, Т. Камінська, О. Грішнова, Г. Євтушенко, В. Куценко, В. Антонюк, Л. Лісогор, І. Петрова. Однак наразі не всі аспекти цих проблем вивчені повною мірою, серед них і питання, як вплив особливостей розвитку сучасного ринку робочої сили на стан безпеки регіонального розвитку в Україні, що обумовлює актуальність теми статті.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку сучасного ринку робочої сили в Україні та окремих її регіонах як чинників, що зумовлюють посилення безпеки нашої країни або призводять до загроз її соціально-економічному розвитку.

Ринок робочої сили як структурний елемент ринкової системи господарювання – це сукупність соціально-економічних відносин, що забезпечує розподіл, використання й відтво-

рення робочої сили на базі механізмів її купівлі-продажу [1, с. 81]. Він виконує такі основні функції:

- надання цілісності ринковій системі господарювання: ринки товарів і послуг – капіталу – землі – робочої сили;
- сприяння макроекономічній стабільності, яка ґрунтується на збалансованості основних видів ринків, що формує базу економічної стабільності;
- залучення робочої сили в суспільне господарство, включення її до господарського обігу;
- розподіл працівників за секторами, сферами, видами економічної діяльності, регіонами країни у системі світового господарства;
- суспільне продуктивне використання (споживання) здатності до праці робітників/працівників;
- визначення ціни робочої сили;
- створення можливостей і умов відтворення робочої сили, сприяння цілісності, органічній єдності розвитку всіх елементів продуктивних сил суспільства;
- сприяння розвитку підприємництва в національній економіці.

Ринок робочої сили може виконувати такі функції тільки за наявності певних сприятливих правових, політичних та соціально-економічних умов, які в сукупності забезпечують економічну безпеку країни. На сьогодні в науковій літературі соціально-економічної спрямованості є різні підходи до визначення сутності та змісту економічної безпеки країни. Так, А. Городецький вважає, що економічна безпека означає надійну й забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 46]. В. Савін акцентує увагу на тому, що економічна безпека – це система захисту життєво важливих інтересів країни [3, с. 14]. На наш погляд, найбільш узагальнюючим є підхід О. Новікової, яка вважає, що “економічна безпека – стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та інших загроз національній безпеці, які на них впливають” [4, с. 107]. Саме такий підхід до визначення економічної безпеки країни доцільний у нашому дослідженні.

Методологічними засадами дослідження є розуміння тісного зв'язку між такими явищами, як економічна безпека країни, специфіка стану національної економіки і шляхів її змін, що складаються нині, та основними напрямками й особливостями розвитку ринку робочої сили. Цей зв'язок дає можливість виявити у таких процесах причини та наслідки, встановити їх ранжування, визначитися з пріоритетами в державних програмах подолання та недопущення кризових явищ на ринку робочої сили.

Зміцнення економічної безпеки України створює одну з фундаментальних засад розвитку цивілізованого ринку робочої сили та виконання ним своїх функцій, що формує передумови для економічної та соціальної безпеки країни. Такий зв'язок визначений тим, що в економіці всі явища та процеси взаємопов'язані й взаємозумовлені. Вони мають двоїстий характер з точки зору: єдності форми, суті та змісту; причин та наслідків; умов та чинників; принципів єдності суспільного, колективного, індивідуального та їх протилежності, суперечливості; домінування в ринковій економічній системі приватної власності та приватних економічних інтересів та необхідності постійного вдосконалення державного регулювання національної економіки і створення міждержавних механізмів регулювання міжнародних економічних явищ і процесів; органічній єдності економічних та соціальних змін.

Економічна безпека створює економічне підґрунтя для соціальної безпеки, людської безпеки і безпеки людського розвитку. Формування та розвиток концепції людської безпеки – велике досягнення суспільства, підтримуване ООН. За цією концепцією її трактують як захист фундаментальних свобод, убезпечення людей від тяжких і поширених загроз та ситуацій [5]. Для неї характерні такі основні риси:

- сконцентрованість на людині;
- універсальність, поширеність на всі країни;
- взаємозалежність елементів людської безпеки;
- особлива роль раннього попередження загроз і превентивних дій щодо недопущення їх реалізації та неефективність більш пізнього втручання у розв'язання проблем людської безпеки.

Суспільство, людина перебувають у стані динаміки, що здебільшого характеризує їх розвиток. Тому є безпека і суспільного, і людського розвитку. А. Шевченко трактує безпеку людського розвитку як економічну категорію таким чином: "...певна сукупність відносин і пов'язаних із ними заходів, за допомогою яких досягається, по-перше, збалансованість і необхідний рівень задоволеності життєво важливих соціальних потреб та інтересів людини, суспільства і держави; по-друге, правова та інституційна захищеність усіх сфер життєдіяльності людини від внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз (небезпечних діянь), які можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним напливом ринкових сил, при цьому роблять неможливим стабільний розвиток людського потенціалу країни" [6, с. 74].

Основною частиною населення розвинутих країн та країн, що розвиваються, є люди, які працюють за наймом, котрі до суспільного відтворення залучаються за допомогою механізмів ринку робочої сили, тому безпека людського розвитку можлива лише за умови безпеки стабільності ринку робочої сили.

На наш погляд, безпека ринку робочої сили як економічна категорія – це такий стан соціально-економічних, політико-правових відносин, що базуються на відповідному виробничому (науково-технічному, технологічному, трудовому) потенціалі національної економіки країни, який створює сприятливі умови для недопущення загострення, поглиблення основної суперечності ринку робочої сили, а також для виконання ним своїх соціально-економічних функцій у повному обсязі, відносно як сукупної національної робочої сили, так і здатності до праці кожного найманого працівника/робітника.

Основною суперечністю ринку робочої сили є суперечність між попитом на неї та її пропозицією. Вона зумовлена не тільки суперечливістю економічних інтересів основних суб'єктів цієї сфери ринкових відносин – роботодавців і найманих працівників, а й закономірностями, особливостями розвитку продуктивних сил суспільства: об'єктивно існує різниця у часі між динамікою розвитку науково-технічної, технологічної основи сучасного виробництва й динамікою формування адекватної до таких змін сукупної робочої сили. Сучасний науково-технічний, технологічний прогрес забезпечує необхідні умови для постійного відновлення, наповнення новим змістом сукупності засобів виробництва, що створюють робочі місця, які дають можливість виробляти дедалі наукоємнішу продукцію, здійснювати перехід до високих технологій. На такі робочі місця потрібні працівники, здатні працювати у сфері високих технологій. Якісно новий попит на робочу силу потребує адекватної пропозиції. Однак для її підготовки потрібен певний час, який зазвичай є тривалішим, ніж термін створення нових систем верстатів, машин, устаткування, технологій.

Науковий аналіз змісту та особливостей вияву основної суперечності ринку робочої сили свідчить про такі її ознаки:

- неантагоністичний характер;
- загальне поширення в умовах домінування в господарській діяльності суспільства товарно-грошових відносин;
- необмеженість дії в часі та просторі в умовах існування ринкової економічної системи.

Визначення суперечності між попитом та пропозицією робочої сили як основної на цьому ринку має суттєве методологічне значення. Воно формує теоретичну базу для обґрунтування пошуку шляхів його розв'язання, забезпечення основ безпеки ринку робочої сили за такими напрямками:

- подальший розвиток суспільного виробництва на основі дедалі ширшого впровадження досягнень науково-технічного і технологічного прогресу;
- перехід до інноваційного типу економічного зростання;
- розгляд суспільством національної робочої сили як пріоритетної сфери інвестування й розвитку;
- створення сприятливих умов для підвищення якості робочої сили, підтримки її конкурентоспроможності, перетворення здатності людини до праці, творчості в людський капітал;
- оптимізація інвестиційної діяльності в країні з урахуванням критерію її територіального здійснення та ін.

Зазначене узгоджується із загальним цивілізаційним процесом. Однак в умовах транзитивної економіки основна суперечність ринку робочої сили може проявлятися й по-іншому: висококваліфіковані працівники/робітники (пропозиція робочої сили) змушені погоджуватися на працю, що не потребує кваліфікації та спеціальної професійної підготовки, свідомо-примусово відмовлятися від складної праці на користь простої. Це пов'язано переважно з економічними кризами, які призводять до уповільнення розвитку продуктивних сил конкретного суспільства (у масштабі певної країни або групи країн) чи їхнього руйнування, що відбувається нині в Україні.

З точки зору доступності для громадян країни суспільні блага поділяють на національні, регіональні та місцеві. Безпека ринку робочої сили та його розвитку – благо для суспільства, людей, які працюють за наймом, тобто суспільне благо, яке має саме таку градацію і з погляду основних суб'єктів цього ринку проявляє залежність від адміністративно-територіального, географічного здійснення, існування. Це означає, що проблема безпеки ринку робочої сили має регіональні особливості та розглядається в регіональному аспекті.

Безпека регіонального розвитку ринку робочої сили, на нашу думку, – це такий стан соціально-економічних, політичних (владних) відносин, що складаються на певній території країни відповідно до її виробничого потенціалу, який забезпечує збалансованість попиту і пропозиції на регіональному ринку робочої сили та дає можливість отримання працюючими за наймом доходів, достатніх для розширеного відтворення робочої сили. Ця безпека може оцінюватися різними показниками, які характеризують базові умови, що створюються економічними, соціальними, політичними (владними) чинниками щодо реалізації функцій цієї сфери ринкової економіки у кожному з регіонів країни. Одним з таких узагальнюючих показників є рівень вимушеної неповної зайнятості (табл. 1).

Спираючись на дані табл. 1, можна дійти таких висновків:

- неповна зайнятість – явище з різним ступенем поширеності за регіонами України (вищою за середній по країні рівень вона є в таких регіонах: Автономній Республіці Крим, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Львівській, Полтавській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській областях);
- неповне використання суспільством національної робочої сили в Україні за період 2008–2010 рр. виявляло тенденцію до збільшення (більше ніж удвічі – у цілому по країні; у 2,5 раза – у Волинській, у 3,3 – Київській, у 5,3 – Полтавській областях відповідно), до того ж така тенденція була властива національній економіці й у попередні періоди;
- стійкість такого явища, як неповна зайнятість, в економіці України означає, що приховане безробіття стало ознакою, характерною для нашого господарства, його організації.

Приховане безробіття – пряма загроза розвитку ринку робочої сили, соціальній та економічній безпеці, що створює соціально-економічне підґрунтя для скорочення відтворення національної робочої сили, гальмує розвиток продуктивних сил суспільства, стає чинником, який ускладнює сталий соціально-економічний розвиток країни. Приховане безробіття з точки зору розвитку окремих територій, регіонів країни означає формування економічної основи для виникнення, поширення та поглиблення депресивного характеру їх існування з відповідними соціально-економічними та політичними наслідками, особливо враховуючи офіційний рівень безробіття, що підтверджується та визначається Державною службою статистики України. Так, у 2010 р. безробіття населення (за методологією МОП) становило: Україна – 8,1 % до економічно активного населення у віці 15–70 років; АР Крим – 6,2; Вінницька область – 10; Житомирська – 9,8; Полтавська – 9,7; Рівненська – 11,4; Сумська – 10,6; Тернопільська – 10,5; Чернігівська область – 10,5 % відповідно [8, с. 357]. Безробіття населення поширене на всій території України. Найменший його рівень у м. Київ – 5,8 % та м. Севастополі – 6 %.

Такий стан безробіття, у тому числі прихованого, обумовлений особливостями інвестиційної діяльності у національній економіці. Динаміка індексів інвестицій в основний капітал свідчить про те, що на 2010 р. обсяги інвестицій становили лише половину від тих, що були у 1990 р. (табл. 2).

**Динаміка рівня вимушеної неповної зайнятості за регіонами України,
% до середньооблікової кількості штатних працівників**

Region	Перебували у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення робіт)			Переведені на неповний робочий день (тиждень) з економічних причин		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
АР Крим	1,2	1,5	3,8	9,7	19,7	14,9
Вінницька	1,1	2,8	4,1	9,3	16,8	13,9
Волинська	2,9	3,0	7,3	11,3	21,9	17,1
Дніпропетровська	1,7	2,5	1,6	13,4	25,2	12,4
Донецька	1,3	2,3	1,9	10,3	19,2	10,8
Житомирська	2,0	2,1	4,0	9,8	16,1	12,6
Закарпатська	1,2	2,0	4,5	7,6	18,2	14,7
Запорізька	2,0	2,9	2,8	21,4	30,5	21,3
Івано-Франківська	1,8	2,9	2,8	10,2	19,5	16,1
Київська	1,5	2,2	5,0	8,9	14,8	13,2
Кіровоградська	3,6	2,7	2,0	11,9	19,3	16,2
Луганська	0,6	1,0	2,8	13,3	23,7	15,6
Львівська	2,7	7,3	5,3	11,6	21,1	16,9
Миколаївська	1,9	2,6	2,1	9,4	14,8	12,1
Одеська	1,5	2,6	2,9	8,2	16,3	13,1
Полтавська	0,9	2,0	4,8	14,5	22,5	15,9
Рівненська	1,0	2,0	2,3	6,0	16,9	14,1
Сумська	0,7	1,9	1,5	12,7	17,1	13,6
Тернопільська	2,7	3,1	4,2	7,5	14,4	13,8
Харківська	1,1	1,6	2,2	10,1	19,3	13,5
Херсонська	2,7	3,0	4,1	9,1	16,3	13,5
Хмельницька	3,0	4,4	6,1	10,8	17,4	14,9
Черкаська	2,5	3,9	6,1	11,1	20,4	13,6
Чернівецька	1,5	2,5	3,9	8,5	14,0	11,5
Чернігівська	1,3	3,4	3,0	9,6	14,5	12,2
м. Київ	1,1	1,9	4,2	5,9	15,8	10,6
м. Севастополь	–	0,7	1,5	5,2	14,3	10,4
Україна (у середньому)	1,6	2,6	3,4	10,6	19,4	13,6

Джерело: Праця України у 2010 році: стат. зб. / відповід. за вип. І. В. Сенік. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – С. 101.

У більшості регіонів України (25) обсяги інвестицій в основний капітал не могли забезпечити істотного його нарощування для створення необхідної кількості робочих місць з таким їх якісним насиченням, яке б відповідало сучасним вимогам науково-технічного та технологічного прогресу, що становить матеріально-технічне підґрунтя безпеки ринку робочої сили та його розвитку.

Аналіз якісного складу інвестицій (за елементами) підводить до такого висновку: основна частина інвестицій спрямовувалася не на створення нових робочих місць та модернізацію наявних, а на будівництво здебільшого споруд не виробничого характеру (табл. 3). Аналогічного висновку доходимо й проаналізувавши структуру інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності. Так, у 2010 р. 21,7 % інвестицій в основний капітал припадало на операції з нерухомим майном, орендою, інжиніринг та надання послуг підприємцям; 6,9 – на торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; 17 – на діяльність транспорту та зв'язку; 2,9 – на будівництво; 9,1 – на добувну промисловість; 20 – на переробну промисловість; 5,1 – на виробництво та розподілення електроенергії, газу і води; 7,2 – на сільське господарство, мисливство, лісове господарство; 10,1 % – на інші види діяльності [8, с. 207].

Таблиця 2

Динаміка індексів інвестицій в основний капітал за регіонами України*, %

Регіон	2008	2009	2010
АР Крим	62,3	35,8	42,0
Вінницька	68,8	34,9	48,1
Волинська	76,1	47,4	33,2
Дніпропетровська	70,7	46,8	45,3
Донецька	79,1	41,8	36,4
Житомирська	40,5	23,0	30,7
Закарпатська	60,3	31,4	34,5
Запорізька	53,7	30,3	49,1
Івано-Франківська	145,8	75,2	87,8
Київська	111,0	58,6	64,1
Кіровоградська	40,8	33,4	30,3
Луганська	61,4	27,2	29,8
Львівська	117,4	64,9	77,2
Миколаївська	53,8	45,0	42,8
Одеська	82,3	58,8	48,2
Полтавська	96,3	74,7	72,0
Рівненська	56,2	37,3	31,7
Сумська	49,3	31,4	31,7
Тернопільська	60,5	27,0	39,0
Харківська	78,5	49,9	43,0
Херсонська	51,4	24,7	19,5
Хмельницька	56,7	36,8	30,1
Черкаська	80,6	42,6	39,9
Чернівецька	81,7	51,0	34,3
Чернігівська	53,5	24,8	27,3
м. Київ	364,7	198,0	185,5
м. Севастополь	105,0	87,8	93,9
Україна (у середньому)	85,4	50,0	49,7

* Індекс інвестицій в основний капітал у 1990 р. взято за 100 %.

Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, ТОВ “Август-Трейд”, 2011. – С. 202.

Таблиця 3

Капітальні інвестиції в Україні, % до загального обсягу

Вид інвестицій	2008	2009	2010
Інвестиції у матеріальні активи,	...	96,9	96,3
<i>у тому числі:</i>			
– інвестиції в основний капітал,	85,7	78,7	79,7
<i>з них:</i>			
– капітальне будівництво	49,5	41,5	44,2
– машини, обладнання та транспортні засоби	36,2	33,9	32,5
– земля	...	0,8	0,3
– наявні будівлі та споруди	...	3,4	2,6
– нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва	...	1,6	1,5
– капітальний ремонт	10,1	9,8	9,7
– інші	1,9	2,6	2,5
Інвестиції в нематеріальні активи	2,3	3,1	3,7
Усього	100,0	100,0	100,0

Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, ТОВ “Август-Трейд”, 2011. – С. 198.

Якщо врахувати, що основний капітал, основні фонди є зношеними на 75–85 % (фізично та морально застарілі), то такі обсяги та розподіл інвестицій в основний капітал в Україні означають зменшення потенціалу її національної економіки до підтримання виробничого характеру національного господарства.

Послаблення виробничого характеру національної економіки – загроза безпеці ринку робочої сили та його розвитку: тільки сфера виробництва створює підґрунтя для формування сталих умов виробництва доданої вартості, її збільшення в країні, розвитку і зміцнення засад розподільчих відносин, зокрема розподілу національного доходу, саме це формує базу для стабільного становища людей, які працюють за наймом. Види економічної діяльності, які функціонують за рахунок перерозподільчих процесів (доданої вартості, національного доходу), пов'язані з подвійним ризиком стосовно створення умов для розвитку ринку робочої сили: по-перше, ризиком незбалансованості цього ринку як сфери підприємницького ризику; по-друге, ризиком похідного, залежного від виробничих видів економічної діяльності характеру невиробничих видів економічної діяльності. На сьогодні це підтверджується складним економічним та соціальним становищем таких країн, як Греція, Іспанія, Італія та ін., які особливу увагу приділяли туризму, готельно-ресторанному бізнесу, рекреаційно-оздоровчим та освітньо-просвітнім видам діяльності й не мали базових галузей промисловості, які б динамічно розвивалися та створювали конкурентоспроможну наукоємну продукцію інвестиційного характеру.

Конкурентоспроможна наукоємна продукція інвестиційного характеру – це матеріально-технічна, технологічна основа для розвитку базових галузей виробництва, створення техніко-технологічних засад переходу від домінування в національній економіці України третього та четвертого технологічних укладів до прискореного розвитку та поширення технологій п'ятого та шостого технологічних укладів з участю висококваліфікованих працівників, здатних до творчої, креативної праці. Такі працівники вже надають суспільству не просто трудові послуги, а послуги свого людського капіталу.

Новий рівень соціально-економічного становища найманих працівників – власників не лише здатності до праці, а й людського капіталу, суттєво підвищує рівень безпеки ринку робочої сили та його розвитку: в системі ринкових відносин в однаковому становищі перебувають тільки однорівневі сторони, якими є власники капіталу (робочих місць) – покупці на ринку робочої сили, та власники людського капіталу – продавці у цій сфері ринкових відносин, яким необхідна відповідна інституціональна підтримка.

У зв'язку з потребою в підвищенні техніко-технологічного рівня економіки України, вдосконалення її технологічної укладності як основ для підвищення рівня економічної та соціальної безпеки країни, зокрема безпеки ринку робочої сили, вважаємо за доцільне проводити аналіз та моніторинг динаміки таких показників:

- структури інвестицій в основний капітал промисловості України за технологічними укладами;
- структури державних інвестицій в основний капітал промисловості України за технологічними укладами;
- структури облікової кількості штатних працівників промисловості України за технологічними укладами;
- середньомісячної номінальної заробітної плати у промисловості України за технологічними укладами.

Підвищення соціально-економічної ефективності та рівня безпеки розвитку ринку робочої сили тісно пов'язані та обумовлюються подальшим розвитком суспільного виробництва, вдосконаленням технологічного укладу національної економіки, раціональним розміщенням продуктивних сил за всіма регіонами країни, що постійно має бути об'єктом уваги держави, державного регулювання економіки, державного втручання в явища та процеси, які відбуваються на ринку робочої сили. У протилежному разі зростатимуть загрози розвитку ринку робочої сили, збереженню та накопиченню людського капіталу в країні.

Використані джерела

1. *Тумакова С. В.* Государственное регулирование национального рынка рабочей силы : монография / С. В. Тумакова ; НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти. – Донецк, 2008. – 451 с.
2. *Городецкий А.* Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С. 44–50.
3. *Савин В.* Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.
4. *Новікова О. Ф.* Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко ; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 408 с.
5. Human Development Report: 1994 new Dimensions of Human Security. Chapter 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdv.undp.org/en/media/hdv_1994_en_chap2.pdf.
6. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2010. – 448 с.
7. Праця України у 2010 році : стат. зб. / відповід. за вип. І. В. Сенік. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 325 с.
8. Статистичний щорічник України за 2010 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : Август-Трейд, 2011. – 560 с.